



***Verner Lehtimäen  
elämästä***

**Kimmo Lehtimäki**

Verner Lehtimäen pidätykseen liittyviä asiakirjoja Venäjän arkistoista:

tammikuu 1938

Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto (SSSR)  
NKVD:n Leningradin alueen virasto  
Valtiollisen turvallisuuden arkisto MÄÄRÄYS No. 426  
21. tammikuuta 1938

Annettu Leningradin alueen Valtiollisen turvallisuuden viraston ja Leningradin alueen UNKVD:n työntekijälle Petrenkolle Lehtimäki Verner Vilhelmovitshin luona kotietsinnän suorittamiseksi ja pidättämiseksi. Osoite: Fontanka 40, as. 45

Viraston apulaispäällikön sijainen  
Leningradin alueen NKVD  
UGB:n toisen osaston päällikkö *lallekirjoitukset epäselvät!*

tammikuu 1938

TODISTUS

Leningradin UNKVD:n kolmannen osaston hallussa olevien tietojen mukaisesti

Lehtimäki Verner Vilhelmovitsh, syntynyt 1890 Suomessa, suomalainen, Neuvostoliiton kansalainen, ilman erityistä tointa, ei puolueen jäsen, asuu Leningradissa Fontankan rantakadulla nro 40 as. 45

Toimii ulkomaalaisen tiedustelun agenttina ja kerää sotilasluontoisia vakoilutietoja. Lehtimäki V.V. julistetaan pidettäväksi ja saatetaan vastuuseen RSFSR:n Rikoslain pykälän 58-6 mukaan.

Leningradin alueen UNKVD:n osaston päällikkö  
Turvallisuuspalvelun majuri /PERELMUTR/

III osaston 7. jaoston päällikkö  
Turvallisuuspalvelun ylliluutnantti /ZANIN/

huhtikuu 1938

AKTI

5. huhtikuuta 1938 Leningradin alueen UNKVD:n komendantti turvallisuuspalvelun ylliluutnantti POLIKARPOV A.R. toimesta Leningradin alueen UNKVD:n apulaisjohtajan turvallisuuspalvelun majurin toveri Garin määräyksen 4. huhtikuuta 1938 No. 223007 perusteella LEHTIMÄKI Verner Vilhelmovitshin tuomio on pantu täytäntöön.

Yllämainittu syytetty on AMMUTTU.

Leningradin alueen UNKVD:n komendantti  
Turvallisuuspalvelun luutnantti /POLIKARPOV/

toukokuu 1956

Neuvostoliiton pääsyyttäjälle  
Leeman-Lehtimäki Lilli Gustavovna

ANOMUS

Pyydän saada ilmoituksen mieheni Lehtimäki Verner Vilhelmovitshin, syntynyt 1890 kansallisuudeltaan suomalainen, kohtalosta. Hänet pidätettiin 21.1.1938 Leningradissa. Olen vuoden 1938 aikana kirjoittanut 28 anomusta (kirjettä), joihin yhteenkään en ole saanut vastausta.

Pyydän hartaasti, että ette kieltäydy pyynnöstäni.

*Leeman-Lehtimäki Lilli Gustavovna*

## ***Lapsuus ja nuoruus***

Verner Lehtimäki syntyi Vahdolla vuonna 1890. Hänen vanhempansa olivat torppari Wilhelm Lehtimäki ja Lavamäen suurtilan tytär Emilia Åkerman. Lapsia oli kolme poikaa ja kolme tytärtä. Vanhin, Konrad (s. 1883) tuli tunnetuksi kirjailijana ja kansanedustaja. Veljeksistä nuorin, Jalmar (s. 1886) eli elämänsä tiiviisti Vernerin rinnalla. Lapsuus oli taloudellisesti niukka.

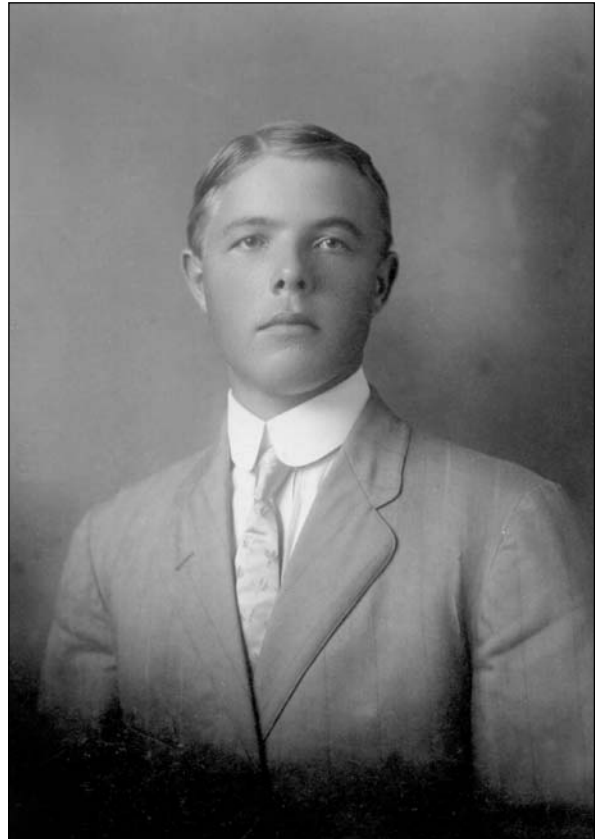
Verner Lehtimäki oli Amerikassa vv. 1910–1915. Siellä hänen tiedetään työskennelleen teurastamossa Chicagossa, cowboyna Uudessa Meksikossa ja Texasissa sekä laivamiehenä Missisipijoella. Amerikkaan hän tuli merimiehenä. Suomeen palatessaan Verner hallitsi englanninkielen, oli hyvä ratsastaja ja oli lisäksi hankkinut automonttöörin ammatin. Se oli uutta. Auto teki vasta tuloaan. Vuosina 1916–1917 Verner oli Pietarissa autoliike Vauxhallin palveluksessa. Pietaria sanottiin tuolloin leikillisesti Suomen toiseksi suurimmaksi kaupungiksi. Niin paljon suomalaisia oli sinne työn perässä muuttanut.

Venäjänsä vallankumouksen Verner koki Pietarissa. Sotakokemusta hän sai jo silloin kuljettaessaan haavoittuneita autolla rintamalta hoitoon. Siitä, olivatko haavoittuneet vallankumoustaisteilijoita vai Saksan rintamalta tuotavia sotilaita, ei tietoa ole. Vallankumous lopetti Vauxhallin toiminnan Venäjällä ja Verner palasi kotiin Turkuun.

## ***Kansalaisista***

Varhaisimmat dokumentit Verner Lehtimäen poliittisista toimista sijoittuvat marraskuuhun 1917, jolloin hän perusti Turussa punakaartin ratsuväenosaston. Hänen väitetään jo kesällä 1917 lähettäneen Pietarista aseita Suomeen. Jos se on totta, ei kuitenkaan ole varma, että aseet oli hankittu punaisille. Konrad Lehtimäki joutui 1916 pakenemaan Amerikkaan tsaarinvastaisten kirjoitustensa johdosta. Hän kuului itsenäisyysaktivistien ydinjoukkoon ja luultavasti Vernerin näkemykset olivat samanlaiset. – Vasta kun Suomi olisi vapaa tsaarinvallasta, voitiin ryhtyä sosialismin keinoin työläisten ja torppareiden oloja parantamaan. V. 1918 nämä hankkeet ajautuivat päällekkäin ja puolensa oli valittava.

Satamiehisen ratsuosaston perustaminen oli Vernerin ensimmäinen toimi v.1918 sodassa. Jo marraskuun 1917 suurlakon aikana osasto takavarikoi viljaa ja aseita. Ensimmäiseksi takavari-



Vanhin Verner Lehtimäestä säilynyt kuva. Kuva lienee otettu vuosien 1907–1910 vaiheilla.

koitiin miehille ratsut. Kun sota alkoi, ratsuosasto lähti Uuteenkaupunkiin vetäytyneiden valkokaartien perään. Ne livahtivat yöllä 7.2. pakoon meren jäätä pitkin Ahvenanmaalle. Ratsuosasto jatkoi Rauman ja Satakunnan alueelle. Vernerin joukko oli iskuosasto, joka jo heti sodan alussa näyttäisi osallistuneen Porin-Tampereen radanvarren kahteen taisteluun. 15.2. osasto otti Tampereella käyttöönsä hotelli Emmauksen. Vuorokauden levättyään se lähti Vilppulaan. Siellä se määrättiin Väärinmajan rintamanlohkolle. Osasto joutui 21.–24.2. niin rajuun yhteenottoon, että taistelukuntoisiksi joukosta jäi vain 20 miestä. Jalmar komennettiin 24.2. Turkuun kokoamaan uusi ratsuosasto ja Verner jäi rintamapäällikönä jatkamaan Väärinmajan rintaman kovia taisteluita. Tiedetään mm., että punakaartin valiojoukon Portun pataljoonan päätettyä kesken taistelujen lähteä lomalle Verner käski polttaa Nenosen kartanon. Muuten valkoiset olisivat saaneet siitä vahvan tukikohdan. Muutamien päivien taukoja lukuun ottamatta Väärinmajassa taisteltiin 17.3. saakka. Vielä tuona päivänä punaiset pääsivät siellä etenemään. Rintaman idempänä Vilppulassa murruttua, käynnistyi punaisten pakokauhainen vetäytyminen Tampereelle.

Ennen pakoa Verner joutui englantia osaavana rintamaylipäällikkönä järjestämään noin 40-henki- sen Britannian Pietarin suurlähetystön rintamany- lityksen. Se tapahtui monien neuvottelujen jälkeen Vilppulassa 7.3. Diplomaattien lähdettyä Verner kävi esittämässä Tampereen esikunnalle Haapa- mäen rautatieristeyksen valtaamissuunnitelman. Se otettiin osaksi punaisten laajaa maaliskuun hyökkäystä. Suunnitelma onnistuttiin melkein to- teuttamaan, mutta se kaatui punaisten kokematto- muudesta johtuneisiin turhiin vetäytymisiin.

Vain muutaman päivän kestäneen Tampereel- le vetäytymisvaiheen aikana Verner osallistui useisiin taisteluihin. Varmuudella tiedetään hä- nen johtaneen viimeiset joukot pois valkoisten alta Korkeakosken taistelussa ja mahdollisesti hänellä oli merkittävä osuus punaisten alkuvai- heen menestykseen Oriveden taistelussa.

Varhaisemmassa historiankirjoituksessa on punaisten johtajanimissä Tampereen taistelujen ajalta suurta sekavuutta. Verner Lehtimäen nimeä ei ole osassa teoksia lainkaan. Nyt tiedetään, että punaisten paettua Tampereelle, Verner määrättiin valkoisten hyökkäyksen painopistesuunnan eli itäisen rintaman ylipäälliköksi. Tässä ominaisuus- dessa hän johti Messukylän taistelua. Kalevan- kankaan veristen taistelujen käynnistyessä hänet määrättiin punaisten uuteen kolmijäseniseen johtotriumviraattiin. Salmelalle alistettuna hän oli sotatoimien ylin täytäntöön panija. Salme- lan 28.3. kaaduttua, Verner sai koko Tampereen puolustuksen päällikkyyden harteilleen. Tehtävä päättyi illalla 5.4. Silloin suuri joukko punaisia pääsi Vernerin johdolla Näsijärven jäätä pitkin saartorenkain läpi. Tämänkin operaation johta- jasta on kirjallisuudessa aiemmin esitetty vir- heellisiä tietoja.

Vernerin toimista Tampereen ylipäällikkönä löytyy kirjoissa yleensä vain lyhyitä mainintoja. Heikki Ylikankaan mukaan punaiset rivimiehet kuitenkin muistivat johtajanaan Verner Lehtimä- en paremmin kuin Salmelan konsanaan. Rans- kalainen upseeri ja lehtimies H. Laporte seurasi Tampereen taisteluja paikanpäällä. Ranskassa hän julkaisi 1918 laajan artikkelin ja 1929 kir- jan Suomen kokemuksistaan. Raportin mukaan Tampereen puolustusta johti ”punakenraali” Ver- ner Lehtimäki. Hän kuvaa myös kuinka Verner miestensä taistelumoraalia kohottaakseen itse ajoi autolla läpi valkoisten linjan ja palasi luoti- sateessa hengissä takaisin.

G. Fish julkaisi Neuvostoliitossa vuonna 1937 teoksen Kljatwa. Suomeksi teoksen nimi on Vala

romaanin Suomen sisällissodasta 1918. Sen pää- henkilö on omalla nimellään Verner Lehtimäki. Teos kuvaa hänen elämänsä, päätyen sodan loppuun. Sotatapahtumat kuvataan vaihe vai- heelta. Valitettavasti kaikilta osin ei voi tietää, onko kyse fiktiosta vai todellisista tapahtumista. Teoksen nimi johtuu Vernerin veljensä Konradin kanssa vannomasta lupauksesta. Kirjailija Kaar- lo Valli julkaisi jo vuonna 1922 kansalaissotaa kuvaavan teoksen Liekeissä. Sen päähenkilön ”Hannes Valtimon” sotaretken vaiheet ovat pit- källe samat kuin Vernerin. Valli itse soti Vernerin ratsuosaston vääpelinä.

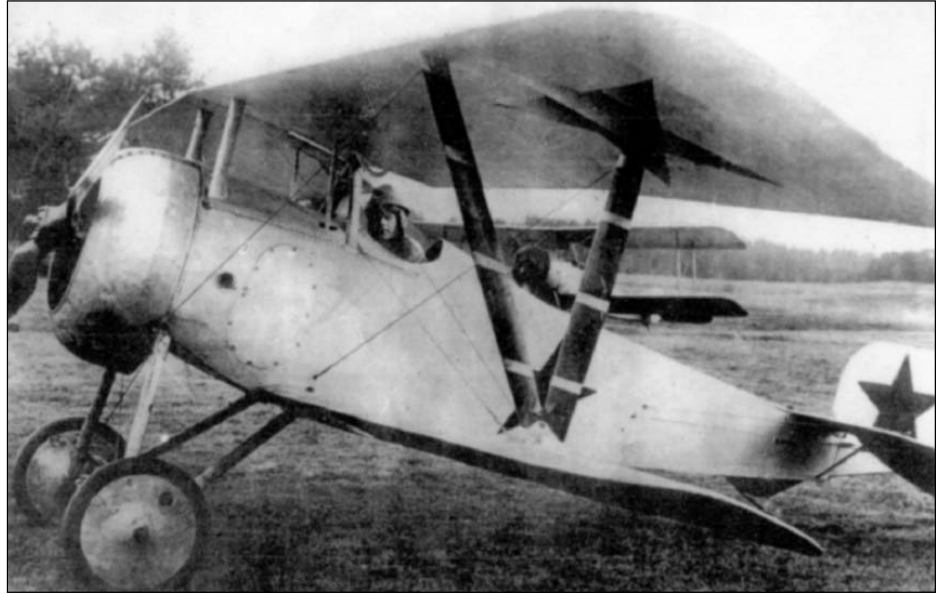
J.T. Lappalaisen teoksen Punakaartin sota (1981) mukaan viimeinen tieto Vernerin sodasta sijoittuu päivään 13.4. Tällöin hän oli Lahdessa veljensä Jalmarin, E. Rahjan, A. Vastenin ja A. Dufvan kanssa. Miehet lähtivät Lahdesta autolla Kouvolaan. Tietävästi Verner osallistui sodan lopulla vielä useisiin taisteluihin. Hän on itse on kirjoittanut neuvotelleensa Viipurissa Kullervo Mannerin kanssa, jolloin tämä nimitti hänet koko Karjalan rintaman ylipäälliköksi. Sekasortoisten joukkojen ylipäällikkyyden lunastaminen oli kuitenkin jo mahdotonta. Väitetään, että Verner luovutti Mannerille Tampereen pankeista kootun ryöstösaaliin. Verner on kirjoittanut laatineensa ”Suomen luokkasodan” vaiheistaan perusteelli- sen raportin Petroskoin punakaartilaisrekisteriin. Se avautui äskettäin suomalaistutkijoille. Verne- rin raporttia ei aineistossa kutienkaan enää ole. 21.4. Vernerin tiedetään taistelleen Kivennaval- la, mutta valkoisten onnistuttua sulkemaan sieltä rautatien itään, hän palasi vielä Viipuriin, eräiden muiden punakaartin johtajien tavoin ehkä aina Lahden seudulle saakka

Sotatoimien lopullisesti vaiettua Verner päätyi Petroskoin kautta Pietariin. Sieltä hän käväisi yksityisjunalla katsomassa Volgan sivu- joen Kostroman rannalle suunniteltua Suomen punaisten pakolaisleiriä. Sitten hän kirjoittautui Petroskoissa puna-armeijan suomalaisen patal- joonaan. Konradille sodan loppu toi pidätyksen ja kuolemantuomion. Monet vetoamukset kui- tenkin mutkistivat tuomion täytäntöön panoa. Syyttömäksi hänet todettiin 11.12.1918.

## ***Muurmannin legioona***

Elokuun alussa 1918 Verner Lehtimäki sai Suo- men punaisten pakolaisjohdolta uuden tehtävän. On väitetty, että tehtävän takana oli itse Lenin.

Tilanne oli kesällä 1918 Suomen itärajalla jännittynyt. Suomessa oli saksalaisia joukkoja. Ensimmäisen maailmansodan länsiliittoutuneet näkivät ne uhkana. Britannia oli koko sodan ajan pitänyt joukkoja Muurmannilla turvatakseen Venäjän huollon. Venäjän-Saksan rintama heikensi Saksaa muualla Euroopassa. Tsaarin kukistumisesta huolimatta sota Venäjän ja Saksan välillä



jatkuu. maaliskuu 1918 rauhaan saakka. Lenin ei luottanut saksalaisiin eikä britteihinkään. Saksalaiset pitivät rauhaa Venäjän antautumisena ja britit bolshevismia perivihollisenaan. Venäjän sisällissotakin jatkui. Vastavallankumoukselliset armeijat ympäröivät Leniniä. Myös Suomen valkoiset kalistelivat aseita Pietarin suuntaan. Leninin ymmärsi myös, että jos Saksa sodan häviää, englantilaiset saattavat hyökätä yhdessä Venäjän valkoisten kanssa Pietariin.

Kesällä 1918 britit pitivät varmana, että saksalaiset yhdessä Suomen valkoisten kanssa vielä hyökkäävät Pietariin ja siksi he siirsivät vahvoja armeijoita Muurmanniin. Rajan taakse paenneista Suomen punakaartilaisista he kokosivat ns. Muurmannin legioonan (1500 miestä). Se perustettiin kesäkuussa 1918 hyvässä yhteisymmärryksessä Suomen punapakolaisjohdon kanssa. Etelämpänä britit perustivat Karjalaisen legioonan (3000 miestä).

Pian Leninin aavistukset alkoivat toteutua. Vaikka Saksa oli vielä voimissaan, britit miehittivät Muurmannin rataa alaspäin kohti etelää ja pian brittien ja bolshevikkien välille kärjistyi sotatila. Verner Lehtimäen tehtävä käynnistyi tästä asetelmasta. Hänet lähetettiin Muurmanniin tarkoituksella saada legioona bolshevikkien puolelle ja mieluiten siten, että se lähtiessään aiheuttaisi briteille suurta tuhoa. Lievimmäksi tavoitteeksi asetettiin, ettei legioonaa saanut päästää taisteluun bolshevikkejä vastaan. Verner suostui tehtävään. Hän piti sitä tärkeänä. Englantia puhuvana sekä monet korkeat brittiupseerit Vilppulan rintamanylityksestä tuntevana hän arveli pystyvänsä tehtävän hoitamaan.

Verner Lehtimäki oli brittien kannalta vihollisagentti, kun hän elokuun puolivälissä legioonaan saapui. Hänet oli kavallettu jo silloin. Kuitenkin hän itsekin kertoi briteille olevansa entisten punakaartilaisien asioita valvomassa, ettei näitä käskettäisi taisteluun puna-armeijassa palvelevia entisiä asetovereitaan vastaan. Maltillinen ilmaisu rauhoitti brittejä, etenkin kun he vielä tuolloin pitivät todennäköisenä, että he ja suomalainen legioona joutuvat vielä taistelemaan Suomessa saksalaisia vastaan.

Verner ehti olla legioonassa vain muutaman viikon, kun miehistö esitti häntä suomalaisten ylipäälliköksi. Hän suostui, koska tiesi päällikkyyden helpottavan lopullisten tavoitteittensa saavuttamista. Myös britit suostuivat. Päällikkyyteen liittyi brittieverstin arvo. Ennen valintaa vakanssista käytiin kova kilpailu. Teoksessaan Muurmannin legioona (1970) J. Nevakivi kaipaa Verner Lehtimäen omaa muistelmaa, jonka tiedettiin olevan venäläisessä arkistossa. Tuo 116 liuskan käsikirjoitus saatiin käyttöön keväällä 2002.

Verner kirjoittaa, että hän alusta lähtien tähtäsi alkuperäisen tehtävänsä suorittamiseen. Pyrkimyksistä päästä brittien rinnalla revansseihin Suomessa hän ei puhu mitään. Useimpien historioitsijoiden mukaan hyökkäys Suomeen oli Vernerin päämäärä koko syksyn 1918 ja hän lähti valmistelemaan brittien kimppuun käymistä vasta, kun v. 1919 alussa oli selvää, ettei Suomeen hyökättäisi. Saksa hävisi sodan ilman sitäkin.

Olennainen osa Vernerin muistelmaa on kuvaus, kuinka hän varovasti edeten kokosi luotettavan tukijoukon ja lopulta sai aikaan ilmapiirin, jossa legioona oli valmis yllätyshyökkäykseen

brittejä vastaan ja siirtymään sitten bolshevikkien puolelle. Karjalaisen legioonan johtajan Iivo Ahavan kanssa hän sopi jo päivän ja kellonajan, milloin hyökkättäisiin. Miehistön saaminen mukaan ei ollut vaikeaa, koska britit alkoivat vaatia legioonaa taisteluun puna-armeijaa vastaan. Verner kielsi miehiään noudattamasta noita käskyjä.

Muutamia päiviä ennen toteutumistaan kapinahanke kuitenkin brittien käytyreiksi heittäytyneiden legioonalaisten ansiosta paljastui. Englantilaiset epäonnistuiivat yrityksissään pidättää Vernerin. Ratkaisevat neuvottelut käytiin brittikenraalin junassa 5.4.1919. Vernerin joukot olivat saartaneet junan. Verner ei myöntänyt mitään, vaan leimasi ilmiantajat valehtelijoiksi. Muutama päivä myöhemmin hän esitti kuitenkin eroanomuksensa, mihin suostuttiin. Hän pyysi myös lupaa saada palata bolshevikkien puolelle.

Huhtikuun lopulla Verner pääsi brittien muodollisessa suojeluksessa lähtemään rintamanylitykseen. Pian hänelle selvisi, että englantilaisten oli tarkoitus ampua hänet rintamalinjojen väliin. Niin ne olivat tehneet Iivo Ahavallekin. Verner kuitenkin kertoi englantilaisille jättäneensä tärkeitä asiakirjoja legioonaan kuuluneen Oskari Tokoin haltuun. Jos hän ei ilmaannu hengissä perille, Tokoi toisi asiakirjat julkisuuteen. Se olisi merkinnyt usean brittiupseerin uran loppua.

Verner päätyi käsityksen, että tämä juoni hänet pelasti. Mitään asiakirjoja ei ollut. Usean vuorokauden rankan, sotatoimialueelle sijoittuneen korpivaelluksen jälkeen hän pääsi omien puolelle. Seuraavan päivänä hän antoi raportin SKP:n johdolle. Hän oli pettynyt, kun ei onnistunut tuomaan legioonaa bolshevikkien puolelle. Valtaosalle legioonalaisia Vernerin epäonnistuminen oli kuitenkin onni. Heidät kotiutettiin pian Suomeen, jossa he saivat elää lopun elämänsä vapaina kansalaisina.

## ***Taistelulentäjä***

Pietariin palattuaan Verner ilmoittautui veljensä Jalmarin kanssa punalaivaston lentäjäkouluun. Kansalaissodan loppuvaiheessa Jalmar oli paennut Tukholmaan, josta hän tietävästi alkuvuodesta 1919 matkusti Muurmannin ja Arkangelin kautta Pietariin. Lokakuussa vuonna 1919 veljekset osallistuivat lentäjinä kenraali Judenitshin armeijaa vastaan käytyihin taisteluihin. Taisteluissa kaatui mm. Vernerin lentäjätoveri, turkulainen K. Tähtelä.

Seuraavan kerran veljekset joutuivat lentäjinä tositoimiin maaliskuussa 1921. He kuuluivat lentopataljoonaan, joka komennettiin taisteluun Kronstadtin kapinallisia vastaan. Kronstadtin sotatasatamassa oli lähes koko Venäjän laivasto. Pietarin Amiraliteetissä säilytettävien taistelupäiväkirjojen mukaan Verner Lehtimäki oli ensimmäinen Kronstadtia vastaan hyökännyt lentäjä ja Jalmar Lehtimäki putosi taistelussa koneineen Suomenlahden jälle. Hän loukkaantui pahoin, mutta toipui vammoistaan nopeasti. Veljesten henki oli jo ennen taisteluja hiuskarvan varassa. Heidän pataljoonansa ilmoittautui kapinaan liittyväksi. Se kuitenkin paljastui ja yksikkö pidätettiin. Kuusi lentäjää ammuttiin miehistön edessä. Sen jälkeen yksikkö komennettiin hyökkäykseen. Valtavasta ilmatorjunnasta huolimatta lentäjät tuhosivat suuren risteilijän ja muita aluksia. Maavoimina Kronstadtin taisteluihin osallistui n. 100 000 miestä.

Noihin aikoihin Verner Lehtimäki tapasi Pietarissa tulevan vaimonsa sveitsiläisen laulajattaren Lilly Leemannin. Verner rakastui Lillyyn tämän pitäessä, kertomansa mukaan ”pienimuotoista” konserttia Pietarin hotelli Astoriassa. Lilly oli vuraan berniläissuvun tytär. Suvun yhteys bolshevikkeihin on arvoituksellinen. Kun Lenin lähetti Neuvosto-Venäjän ensimmäisen diplomaattivaltuuskunnan Eurooppaan, se majoittui Bernissä Leemannien suureen taloon. Lilly rakastui valtuuskuntaan kuuluneeseen Karl Brandtiin. Todellisuudessa Brandt oli tuomari Einari Laaksovirta, Otto-Ville Kuusisen lanko. Laaksovirran mukana Lilly tuli Pietariin. Siellä Einari vaihtui Verneriksi.

Verner ja Jalmar Lehtimäen lentäjänuran seuraava vaihe oli lentosotakorkeakoulu Moskovassa. Siellä he saavuttivat neljän neliön kauluslaatat eli rykmentinkomentajan arvon. Suomalaisessa sotilashierarkiassa se vastaisi noin everstiä. Moskovasta veljekset komennettiin Pietariin punalaivaston ilmavoimien kehittämisyksikköön. Yksikön johtaja oli Korolkov. Sama mies, joka johti veljeksiä Kronstadtin taisteluissa.

## ***Amerikassa***

Vuoden 1923 lopulla Lehtimäen veljekset matkustivat Kiinaan. Vernerillä oli mukanaan vaimonsa ja pieni Eino poikansa ja Jalmarilla Odessalainen vaimonsa Valeria. Verner jatkoi heti Amerikkaan. Muut jäivät vuodeksi Shang-

Vernerin lentäjänlasit ovat esillä hänen elämäntapahtumistaan kertovassa näyttelyssä.

haihin. Lilly pestautui Shanghain oopperaan. Jalmar työskenteli pitkiä päiviä, väittämänsä mukaan Shanghain tullivirastossa. Verner ja Lilly vihityivät toisensa avioliittoon Suomen Shanghain konsulaatissa. Se oli jo toinen avioituminen, joka tehtiin vain Suomen viranomaisten harhauttamiseksi. Pariskunta sai Suomen passit.

Vuonna 1924 alussa he olivat taas yhdessä. San Fransisco, Santa Barbara ja Buhrlingame olivat aluksi heidän osoitteitaan. Valokuvat kertovat korkeasta elintasosta. Verner pyrki ilmailualan yhteyksiin. Millaisia yhteyksiä hän onnistui alkuvaiheessa saamaan, siitä ei tarkkoja tietoja ole. Kaliforniasta hän muutti Chicagoon ja sieltä New Yorkiin. Myöhemmässä vaiheessa hän käytti lentokoneinsinöörin tittelä. Mayme Sevanderin mukaan hän jossain vaiheessa opiskeli kuuluisan lentokonesuunnittelija Sikorskyn johdolla. Myös Jalmar muutti New Yorkiin ja veljeksillä oli Rooseveltin lentokentällä ilmailualan yritys N.C.L. AERO Inc. Office. Firma huolsi ja korjasi lentokoneita, antoi lento-opetusta sekä suoritti lentokuljetustehtäviä.

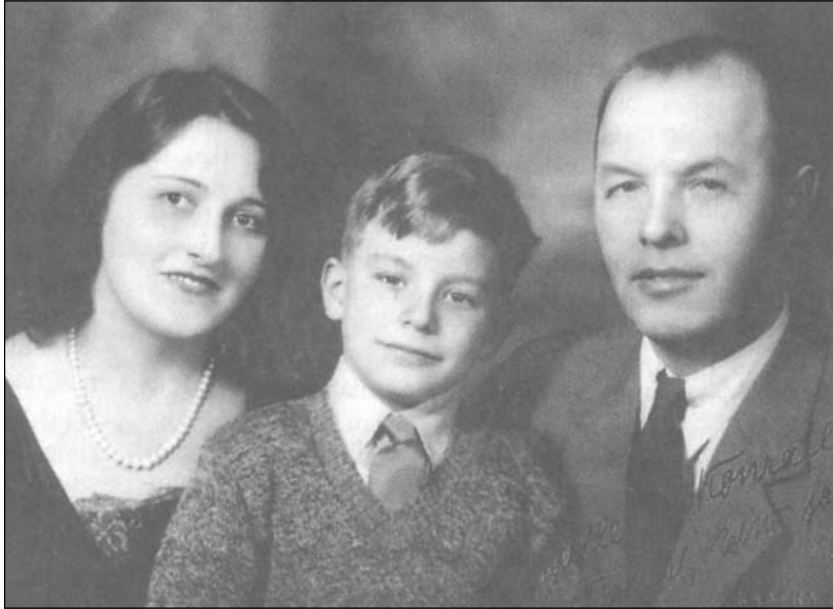
Amerikassa Verner osallistui Texaco 5 nopeusennätyskoneen uudistamiskorjaukseen. Toinen suuri projekti oli ranskalaisten ensimmäinen Atlantin ylityslenno. Kone salakuljetettiin osina Ranskasta Amerikkaan, jossa se koottiin uudelleen. Verner toimi projektin Amerikan puolel teknisenä johtajana. L'Oiseau Canari koneen lenno (1929) oli valmisteltava salaisena, koska Ranska oli kieltänyt vaaralliset Atlantin ylitykset. Kone, josta miehistöineen löytyy Vernerin albumista lukuisia kuvia, on nykyään Ranskan ilmailumuseossa.



Monet väittävät, että veljesten Amerikkaan lähtö perustui Neuvostoliiton antamaan tiedustelutehtävään. Neuvostoliitto pyrki ankarasti kehittämään lentoasetta. Siellä oli hyvin ymmärretty ilmavoimien suuri merkitys tulevissa sodissa.

Vuosina 1929–1930 käytiin New Yorkissa Neuvostoliiton ja USA:n kesken neuvotteluja Martin-lentoveneiden myynnistä punalaivastolle. Kauppa koski 20 konetta, niiden tuotantolinjaa ja valmistuslisenssiä. Sopimusasiakirjat saatiin allekirjoitusta vaille valmiiksi. Hanke kuitenkin vuoti presidentti Hooverille, joka ilmoitti, ettei USA koskaan tule myymään sotilaskoneita Neuvostoliittoon. Siihen tyssäsi kaikki muukin kaupankäynti, mitä Neuvostoliiton ja USA:n välillä oli saatu orastamaan. Se käynnistyi uudelleen vasta F.D. Rooseveltin tultua Yhdysvaltain presidentiksi.

Novellissa 22 lentokonetta (1936) Gennadi Fish kirjoittaa Vernerin neuvotelleen Amerikka kenraaleiden pöydissä ja ystäväystyneen itsensä Rooseveltin kanssa. Yhteys Rooseveltiin on saattanut syntyä em. neuvotteluissa. Roosevelt oli entinen merija laivastoministeri. Hänellä oli tiiviit suhteet kyseisiin piireihin. Ilmailuhistorioijien mukaan Verner sopi hyvin henkilöksi, joka edusti neuvotteluissa Neuvostoliittoa. Mitään dokumenttia siitä ei kuitenkaan ole löytynyt ja tapausta kuvanneen Kotelnikovin mukaan tuskin löytyy. Neuvotteluprosessi on pyritty arkistoista



Lilly, Eino ja Verner Lehtimäki Yhdysvalloissa vähän ennen lähtöä Neuvostoliittoon 1931.

hävittämään. Neuvostoliitto osti lentoveneet Italialaisilta. Vernerin FBI:n asiakirjoissa mainitaan, että vuonna 1930 hän kävi lentokonekauppoja myös italialaisen lentäjä Voltin kanssa.

## ***Takaisin Venäjälle***

Veljekset palasivat Neuvostoliittoon, Verner heinäkuussa 1931 ja Jalmar toukokuussa 1932. Jalmarilla oli mukanaan osiksi purettuina parikymmentä lentokonetta ja lentokonetehtaan laitteet sekä veljesten lentäjiksi ja mekaanikoiksi kouluttamia amerikansuomalaisia nuoria miehiä. Tavoitteeksi sanottiin lentokuljetusverkoston perustaminen Karjalaan. Varat väitetään kerätyn amerikansuomalaisilta. Tällaisia keräyksiä järjestettiin, mutta niiden taustahenkilöistä, Lehtimäen veljeksistä, ei näytä jääneen tietoja amerikansuomalaisten historiankirjoitukseen. Projekti ei toteutunut ja sen sanotaan johtuneen venäläisten nuivasta suhtautumisesta. Yleinen käsitys on, että koneet päätyivät puna-armeijaan. Tuolloin Karjalassakin kerättiin jatkuvasti rahaa lentokoneiden hankkimiseksi armeijalle. Koneita saatiin niin suuret määrät, että väestön lahjoitukset tuskin riittivät kaikkien hankintaan. Lahjoituksista kertomalla kohotettiin maanpuolustushenkeä.

Olivatko Verner ja Jalmar täysillä hankkeen takana, on avoin kysymys. Jos heillä oli puna-armeijassa merkittävä asema, koko hanke oli heidän kannaltaan ehkä vain peite tai sitten he virkojensa ohella koettivat auttaa Karjalan kehittämistä. Kolmas vaihtoehto on, että lentokoneet alusta alkaen tuotiin puna-armeijan tarpeisiin.

Moscow Daily News julkaisi 10.2.1934 Jalmarin nekrologin. Sen mukaan

Venäjän sisällissodan päätyttyä Jalmar Lehtimäki lähti USA:han kehittääkseen tietämystään ilmailutekniikan alalla. Kun Lehtimäki v. 1931 palasi Neuvostoliittoon, toimi hän ensiksi Moskovassa Osoaviahimin keskuskomitean palveluksessa, josta hänet sittemmin lähetettiin Karjalaan Osoaviahimin Karjalan alueen teknisenä neuvonantajana ja ilmailuasiantuntijana.

Osoaviahim on puna-armeijan reserviläisorganisaatio. Nekrologin perusteella Jalmarilla oli siellä korkea virka-asema. Myös sotilasarvon on täytynyt olla hyvin korkea. Jotain kuvaa, että Jalmar haettiin Petroskoista hoitoon Moskovaan vain häntä varten järjestetyllä junalla. Jalmarilla oli puna-armeijan korkein kunniamerkki: Punaisen lipun kunniamerkki.

Verner Lehtimäki muutti Neuvostoliittoon palattuaan Leningradiin, Anitshkovin sillan kuppella olevaan taloon Fontanka 40:een. Hänen poikansa Einon leski asuu vielä tänä päivänäkin samassa huoneistossa. Erään asiakirjan mukaan Verner toimi Lentokuljetusinstituutin konsulttina ja sittemmin Karakozovin tehtaassa kehittämässä tehtaan tuotantolinjoja. Kirjeessään Konradille hän kertoi työskentelevänsä lentokonetehtaan vanhempana insinöörinä. Verner matkusteli työasioissa paljon. Todennäköisesti Vernerin työt liittyivät lentokoneiteollisuuteen. Puna-armeijan lentokonekanta uusittiin ja kasvatettiin monistakertaiseksi 1930-luvulla. Perheen elintaso oli korkea. Lomia vietettiin Mustanmeren rannoilla.



Historiankirjoituksesta löytyy väite, että Verner olisi saanut ansioistaan puna-armeijan kenraalin arvon. Tiedustelutehtävät johtivat Neuvostoliitossa tuon tason upseeriarvoon helpommin kuin kenttäupseerin ura. Varma dokumentti Vernerin viimeisestä sotilasarvosta puuttuu. Hänen v. 1938 kuulustelupapereissaankin on jätetty tyhjäksi sotilasarvon sarake. Viimeisessä Verneristä otetussa valokuvassa näkyvät sotilaan kauluslaatat, mutta arvomerkkejä siitä ei pysty varmuudella tunnistamaan. Eino vaikenä isänsä sotilasurasta.

Suomen EK/Valpon mukaan Verner Lehtimäki toimi jo 1920-luvun alussa Suomeen suuntautuneissa vakoilutehtävissä ja nousi sittemmin vakoilijana Kominternin eturiviin. Kominternin huomattava edustaja Mary Martin pidätettiin Helsingissä 24.10.1933. Maryn 7-vuotiaan pojan, Georgen, itsensä valokuvista tekemän tunnistuksen johdosta EK päätyi käsitykseen, että hän oli Vernerin ja Maryn lapsi. Täydellistä näyttöä syntyperästä ei ole. EK:n etsintäkuulutus nro 1 vuonna 1934 koski Verner Lehtimäkeä, jonka väitettiin olevan Suomessa.

Ymmärrettävästi EK:ssa ja Suomen ulkoministeriössä nousi kova häly, kun ilmeni Suomen Montrealin konsulaatin myöntäneen Vernerille Suomen passin keväällä 1931. Asia paljastui, kun Verner koetti Leningradissa v. 1935 uusia passia. Ministeri Hackzellin määräyksestä sitä ei enää uusittu.

Verner Lehtimäen elämän loppusuora käynnistyi 21.1.1938. Perheen illallisen keskeytti ulko-oven raju koputus. Upseeri ja kaksi sotilasta ryntäsivät sisään. Verner pantiin käsirautoihin ja koti myllätettiin. Mitään epäilyttävää ei löytynyt.

## ***Lähteet ja kirjallisuus***

### **Kirjoja**

- Alava, A: Punaiset etappimiehet. Karisto 1973.  
Alexandrov, A: Private Duty. Soviet Naval Aviation in the Baltic 1918–1925. Pietari 1999.  
Aunesluoma, J ja Häikiö, M: Suomen vapaussota 1918. WSOY 1995.  
Donner, K, Svedlin Th., Nurmio, H, ym.: Suomen vapaussota. Gummerus 1921.  
Fish, G: Kljatwa. (Vala Romaani Suomen vallankumouksesta 1918, venäjänkielinen teos.) Punainen Uutuus, Kaunokirjallinen Kriittinen Aikakauslehti n:o 4. Neuvostoliitto 1937.  
Fish, G: Yalguba. (Novelli 22 lentokonetta, venäjänkielinen teos.) Moskova 1936,1958.

Verner raahattiin ulos eikä hän koskaan palannut. Kuulustelut tapahtuivat NKVD:n suuressa talossa Pietarissa parina päivänä pidätyksen jälkeen. Tuomio julistettiin 29.3.1938. Yliluutnantti Polikarpov on allekirjoittanut todistuksen, jonka mukaan hän on 5.4.1938 pannut ampumalla täytäntöön Verner Lehtimäen kuolemantuomion. Tuomion syy oli vakoilu Suomen hyväksi, jota hän oli harjoittanut Oskari Tokoin kanssa tekemänsä suunnitelman pohjalta. Väitteillä ei ole todellisuuspohjaa. Verner Lehtimäki rehabilitoitiin eli todettiin syyttömäksi v. 1957.

Verner ei poistunut historiankirjoituksesta kuolemansakaan myötä. Useassa teoksessa väitetään, että talvisodan alkaessa Verner ja Jalmari Lehtimäki johtivat ensimmäiset venäläiset pommituslaivueet Viron kentiltä Itämeren yli Turkuun. Väite on perätön. Erikoinen liittymä veljesten elämällä on heidän isoveljensä Konradin (kirjoittajan isoisä) pääteokseen Ylös Helvetistä. Teos oli ilmestymisvuonaan 1917 Suomen eniten myyty kirja ja sen on väitetty lietsoneen köyhälistön kansannousuun v. 1918. Sen pääsankarit, kaksi lentäjää ja lentokonesuunnittelija, rakennuttivat itselleen aivan uudentyypiset ylivoimaiset lentokoneet (suihkukoneet) ja pommin (atomipommi), jolla he kukistivat maailmanlaajuista diktatuuria ylläpitäneen hirmuvallan. Vernerin elämään ja Konradin kirjaan perehtynyt ei voi välttyä ajatukselta, että Verner ja Jalmari pitivät isoveljen sankareita esikuvinaan.

---

Kirjoitus on tiivistelmä lähes 300 liuskaa käsittävästä Lehtimäen elämästä kuvaavasta käsikirjoituksesta. Sen runsaasta 350 lähdeviitteestä on poimittu alla olevat lähteet.

- Fritsch, H: Fisch, Gennadi Semojonowitsh. Handbuch der Sowjet-Litteratur. Leipzig 1975.  
Geust, C-F ja Petrov, A: Red Stars III. Venäjän ja Neuvostoliiton ilmavoimien naamionti ja tunnukset vuoteen 1941 saakka. Karisto 1999.  
Halme, V: Punaisten siirtola Bujssa ynnä muita kokemuksia ja seikkailuja Venäjällä ja Muurmanskissa 1918–19. Hki 1930.  
Halonen, A: Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia. Työmies Society Print, Superior Wis., USA 1928.  
Holodkovski, V: Suomen työväen vallankumous 1918. Kustannusliike Edistys 1978.  
Isotalo, K: Konrad Lehtimäki Hehkurinta. Karisto 1986.

Itkonen, O: Muurmannin suomalainen legioona. Kustannus OY Kansanvalta 1927.

Korhonen, J: Jätäkät sotatiellä. Petroskoi 1985.

Koronen, M: Finskie internacionalisty v bor'be za vlast' sovetov. (Suomalaiset internationalistit taistelussa neuvostovallan puolesta). Leningrad 1969.

Kotel'nikov, V, Petrov, G, Sobolev, L, Jakubovitshj, N: Amerikansky v Rossii Rusavia. Moskova 1999.

Laporte, H: La guerre des rouges et des blancs. Le premier échec des rouges. Payot, Paris 1929.

Lehtimäki, K: Ylös Helvetistä. WSOY 1917.

Lappalainen, J: Punakaartin sota. Osat 1 ja 2. Valtion painatuskeskus 1981.

Lehtosaari, J: Punakaarti Rintamalla. Luokkasodan muistoja. Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta, Leningrad 1929.

Lepokorpi, E: Käy ruusutkin kukkimaan. WSOY 1977.

Luhtakanta, A: Punakaartin sota. Tampereen työväen kirjapaino 1938.

McDonough, K: Atlantic Wings. Model Aeronautical Press, Ltd. Hemel Hempstead: Herts, 1966.

Myllykylä, T: Korven helmasta kehittyväksi kunaksi. Vahdon historiaa ja perinteitä. Kirjapaino Grafia Oy 2002.

Mäkelä, J: Luokkasodan muisto. Nelopaino Oy, Helsinki 1947.

Nevakivi, J: Muurmannin legioona. Tammi 1970.

Nissinen, E: Proletaarisen vallankumouksen rintamilta. Suomen Vallankumouksen Tutkijakunnan kokoelma No 1. Leningrad 1935.

Rislakki, J: Erittäin salainen. Lovekirjat 1982.

Sevander, M: Red Exodus Finnish-American Emigration to Russia. Oscat, Duluth, MN 55802, USA 1993.

Soikkanen, H: Kansalaissota dokumentteina. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. 2 osa. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1969.

Valli, K: Liekeissä. Yhteiskunnallinen romaani Suomen v. 1918 luokkasodasta. Omakustanne. Vaasa O.y. kirjapaino 1922.

Wihtinen, K: Ruskon pitäjän kapinahistoria, Rusko 1920.

Ylikangas, H: Tie Tampereelle. WSOY 1993.

### **Julkaisematon käsikirjoitus**

Lehtimäki, V: Verner Lehtimäen kertomus Muurmannin Suomalaisesta legioonasta. Karjalan Tieteel-

lis-Teknisen Instituutin Vallankumous-historiallisen sektion vuonna 1932 laajaan Muurmannin legioonan historiatoon tilaama käsikirjoitus. Arkistoitu Venäjän tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksen tiedearkistoon f.1, op. 13, d. 138, ss. 66–182.

### **Artikkeleita**

Alexandrov, A: Punalentäjät. Kronstadtin kapina 1921 suomalaiset laivaston lentäjinä. Suomen Ilmailuhistoriallinen lehti. 3, 4/1996.

O'Brian Hitching, J: Artikkelit Hufvudstadbladetissa 29.11. ja 13.12.1925 sekä 17.1.1926.

Sepponen, H: Hyökkäys Tampereelle. Osat 1–11. Hämeen Yhteistyö 3.3.–14.4.1988.

Sykiäinen, J: Eto Bylo na Severe (Se tapahtui pohjoisessa, venäjänkielinen artikkeli) Sever: N:o 6. Petroskoi 1968.

Virkkunen, S: Kirjailija, joka uskoi voivansa lopettaa sodat kerta kaikkiaan. Suomen Kuvalehti 4/1994.

### **Arkistolähteitä**

EK/VALPO:n kansiot Verner, Jalmar, Valeria ja Konrad Lehtimäestä sekä Mary Martinista.

Valtiorikosoikeudenkäynnin pöytäkirjat/Konrad Lehtimäki ja Kaarlo Valli.

NKVD:n Pietarin arkiston kansio/Verner Lehtimäki.

Pietarin valtiollisen keskusarkiston kansio/Verner Lehtimäki.

Bernin kaupungin asukasrekisterit/Leemannin suku.

### **Haastatteluja**

Eino Lehtimäki, Varvara Lehtimäki os. Kurazheva, Lilian Zhuravliova os. Lehtimäki, Armas Lehtimäki, Carl-Fredrik Geust, Heikki Ylikangas, Jukka Nevakivi, Hannu Sepponen, Mirja Ruonaniemi, Mayme Sevander, Markku Salomaa, Lars Westerlund, Tapio Helen, Tauno Saarela, Rudolf Sykiäinen, Ellen Åhman.

### **Muita lähteitä**

Lehtimäen suvun valokuva-albumit ja kirjeenvaihtoa.

Heikki Ylikankaan Tie Tampereelle -teosta varten kokoamansa kirje- ja haastatteluaineisto.

Suomen sotasurmat 1914–1922 projektin arkisto. Säätytalo, Helsinki.

Valkoisen yksikön sotapäiväkirja Väärinmajan rintamalta 26.1.–18.3.1918.



**ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ**  
**ОРДЕНА ЛЕНИНА**  
**ЛЕНИНГРАДСКОГО ВОЕННОГО**  
**ОКРУГА**

О П Р А В К А

13 сентября 1991 г.  
 № 2018-Н-57

191055, Ленинград, ул. Герцена, 1

Дело по обвинению гражданина ЛЕХТИМЯКИ Вернера Вильгельмовича, 1890 года рождения, уроженца д.Вахно (Финляндия), арестованного 21 января 1938 года, необоснованно репрессированного по политическим мотивам, пересмотрено военным трибуналом Ленинградского военного округа 30 октября 1957 года.

Постановление от 29 марта 1938 года в отношении ЛЕХТИМЯКИ Вернера Вильгельмовича отменено и дело производством прекращено за отсутствием состава преступления.

Гражданин ЛЕХТИМЯКИ Вернер Вильгельмович по данному делу реабилитирован (посмертно).



ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА  
 ЛЕНИНГРАДСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА  
 ПОЛКОВНИК ЮСТИЦИИ

В. ГУСЕВ

Заказ 165-91 г.

Verner Lehtimäen rehabilitointi- eli maineenpalautustodistus.

Сотатрибунаали  
 Ленинин kunniamerkillä palkittu  
 Leningradin sotilaspiiri  
 13. syyskuuta 1991  
 No. 2018-H-57  
 191055. Leningrad, ul. Gertsena 1

Rikosasia, syytteessä Lehtimäki, Verner Vilhelminpoika, synt. 1890, kylä Vah-to, Suomi, pidätetty 21.1.1938 perusteitta teloitettu poliittisesta syystä, käsitelty uudelleen Leningradin sotilaspiirin tribunaalissa 30. lokakuuta 1957.

Tuomio: Päätös, joka on tehty 29. maaliskuuta ja koskee Lehtimäki V.V., on kumottu ja rikosasia lopetettu rikoksen tunnusmerkkien puuttumisen johdosta. Kansalainen Lehtimäki V.V., on rehabilitoitu tässä asiassa (kuolemansa jäl-keen).

Сотатрибунаалин varapuheenjohtaja/  
 Oikeuden eversti  
 V. Gusev